

❖ رویکرد فرانهادی به تعلیم و تربیت با نظر به دیدگاه مقام معظم رهبری

زهرة هادی اطهر^۱
فاطمه وجدانی^۲

چکیده

هدف: برای تعلیم و تربیت مؤثر در کشور، لازم است علاوه بر نهادهای رسمی تربیت، سایر نهادهای مرتبط و تأثیرگذار نیز وظایف تربیتی خود را به درستی ایفا کنند. مسئله پژوهش، نبود یک مدل جامع و روزآمد برای معرفی نهادهای دخیل در تربیت و نحوه تعامل آنهاست. این تحقیق به دنبال شناسایی و تبیین نقش اختصاصی مهم‌ترین نهادهای دخیل در تعلیم و تربیت و بررسی نسبت میان آنها از منظر مقام معظم رهبری بود. **روش:** روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. در این پژوهش، 65 سخنرانی از ایشان که با مقوله تعلیم و تربیت ارتباط بیشتری داشتند، بررسی و تحلیل شدند. **یافته‌ها:** بر اساس یافته‌ها، 12 نهاد با نقش تربیتی، شناسایی و در چهار گروه نهادهای سیاستگذاری و راهبری کلان، نهادهای سیاستگذار - حمایتی - عامل، نهادهای عامل - حمایتی و نهادهای عامل تبیین و سپس دلایل ضعف تعاملات لازم میان نهادها مطرح شد. **نتیجه‌گیری:** برای موفقیت و تأثیرگذاری برنامه تربیت، عملکرد تربیتی تمامی نهادها باید برنامه‌ریزی و مدیریت شود. در این راستا، پیشنهادهایی برای تقویت تعاملات میان نهادها ارائه شد.

واژگان کلیدی: رویکرد فرانهادی در تعلیم و تربیت، مقام معظم رهبری، نهادهای تربیتی، سیاستگذاری تربیتی.

❖ دریافت مقاله: 95/11/01، تصویب نهایی: 96/04/20.

1. کارشناس ارشد مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی تهران - ایران.

2. دکترای فلسفه تعلیم و تربیت. استادیار گروه معارف اسلامی دانشکده الهیات دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول) / نشانی: تهران؛ ولنجک؛

میدان شهید شهریار، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده الهیات / شماره: 02122431784 / Email: f-vodgani@yahoo.com

الف) مقدمه و طرح مسئله

تعلیم و تربیت و فراهم کردن سرمایه انسانی مطلوب، از مهم‌ترین اقدامات زیربنایی برای تعالی همه‌جانبه کشور در عرصه‌های گوناگون است. با وجود بیش از سه دهه تلاش مسئولان و دست‌اندرکاران نظام تعلیم و تربیت برای بهبود و اصلاح نظام آموزشی کشور، که نتایج مثبت و مفیدی نیز بر جای گذاشته، اما هنوز آموزش و پرورش با چالش‌های جدی روبه‌روست و برونداد آن در طراز جمهوری اسلامی ایران، پاسخگوی تحولات محیطی و نیازهای جامعه نیست (سند تحول بنیادین، 1390: 8). گرچه بخشی از آسیبها مربوط به مشکلات درونی نهاد تعلیم و تربیت رسمی است؛ اما بخش چشمگیری از آنها نیز می‌تواند به عواملی خارج از نهاد رسمی تعلیم و تربیت مربوط باشد.

در بیانیه مأموریت وزارت آموزش و پرورش بر ضرورت همکاری سایر نهادهای فرهنگی با نهاد آموزش و پرورش تأکید شده و آمده است که وزارت آموزش و پرورش مهم‌ترین نهاد تعلیم و تربیت رسمی عمومی است که با مشارکت خانواده، نهادها و سازمانهای دولتی و غیر دولتی، متولی فرایند تعلیم و تربیت در همه ساحت‌های تعلیم و تربیت است (همان: 20). لذا تمامی سازمانها و نهادهای فرهنگی ناظر به رشد همه‌جانبه عموم مردم،¹ باید با این نظام به صورت هماهنگ عمل کنند (مبانی نظری تحول بنیادین، 1390: 209). این در حالی است که برنامه‌های اصلاحی بدون ملاحظه تناسب و هماهنگی میان همه اجزا یا ارتباط معنادار با دیگر عوامل و نهادهای دخیل در موفقیت جریان تربیت رسمی، طراحی و اجرا می‌شوند. (دبیرخانه اجرایی سند تحول بنیادین، 1387: 3-4)

به نظر می‌رسد در جامعه امروز، عمده مسئولیت تربیت نسل جدید بر دوش نهاد رسمی آموزش و پرورش (و نیز آموزش عالی) نهاده شده است. خانواده‌ها به دلیل مشغله‌های روزافزون از یک سو و دشواری و پیچیدگی تربیت در قرن حاضر از سوی دیگر، از زیر بار این مسئولیت شانه خالی کرده، آن را به مدارس واگذار می‌کنند. در سایر نهادهای مرتبط و دخیل نیز کمتر جهت‌گیری و دغدغه تربیتی مشاهده می‌شود. در این شرایط به نظر می‌رسد با تغییر نگرش عمومی به سوی فرآیندی قلمداد کردن امر خطیر تعلیم و تربیت در کشور و ترسیم نقشه دقیق نحوه تعاملات نهادهای مرتبط، می‌توان گامی اساسی برای حل این معضل برداشت.

در این پژوهش، مهم‌ترین نهادهای دخیل در تعلیم و تربیت و نقش اختصاصی آنها از منظر مقام معظم رهبری، به عنوان یک اندیشمند معاصر در جهان اسلام و همچنین رهبر جامعه اسلامی و آشنا با فضای

1. در سند مبانی نظری تحول (ص 171-170) در این زمینه به نهاد سیاست، دین، فرهنگ، تولید علم، رسانه، هنر، خانواده، جامعه محلی، نهادهای مدنی، اقتصادی، تأمین خدمات عمومی و رفاه اجتماعی و سلامت اشاره شده است.

317 **◆** رویکرد فرانهادی به تعلیم و تربیت با نظر به دیدگاه مقام معظم رهبری

جدید جامعه و چالشهای روز، بررسی می‌شود. از این رهگذر، اولاً می‌توان عملکرد فعلی این نهادها را ارزیابی و ثانیاً، در صورت لزوم به بازطراحی برنامه‌های عملیاتی جامع‌تر و مؤثرتر اقدام کرد.

ب) روش پژوهش

این تحقیق از نوع پژوهشهای کیفی و روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. در این پژوهش، بررسی بیانات مقام معظم رهبری با جدیدترین سخنرانی‌های ایشان در سال 1395 شروع شده و به سمت سالهای قبل ادامه می‌یابد؛ تا جایی که یافته‌ها به حد اشباع برسد و مشخص شود که بررسی‌ها، یافته جدیدی را به دست نمی‌دهند. بدین ترتیب، بیش از 200 سخنرانی بررسی اولیه شده و از میان آنها، 65 سخنرانی که با مقوله تعلیم و تربیت ارتباط بیشتری داشته‌اند، تحلیل شدند. سرانجام بر اساس اطلاعات به دست آمده، مهم‌ترین نهادهای دخیل در تعلیم و تربیت و نقش اختصاصی آنها شناسایی و تبیین شد.

گفتنی است در این پژوهش با توجه به محدودیتهای موجود، صرفاً نهادهایی که نقش مستقیم‌تری در تربیت دارند (به صورت مستقیم‌تری با متری ارتباط دارند)، مد نظر قرار گرفته و بررسی شده‌اند. روشن است که در یک جامعه اسلامی که هدف، تربیت انسانهاست، کلیه اقدامات و فعالیتها باید به نوعی جهت‌گیری تربیتی داشته باشند؛ لذا کم و بیش نقش تربیتی خواهند داشت.

ج) پیشینه پژوهش

بررسی‌ها نشان می‌دهد تحقیقاتی که نقش نهادهای تربیتی را به صورت جامع و هم‌نگرانه بررسی کرده باشند، بسیار اندک‌اند. عمده این تحقیقات، نقش تربیتی نهادهایی همچون: خانواده، اقتصاد، سیاست، رسانه، ورزش و فرانهاد دین را بررسی کرده‌اند. (ضمیری، 1389؛ دیا، 1393؛ انصافی مهربانی و مدور، 1395)

در «سند مبانی نظری تحول» نیز طیف وسیعی از نهادها، سازمانها، بنگاهها و گروههای رسمی یا غیر رسمی فعال در جامعه، شامل نهاد سیاست، دین، فرهنگ، تولید علم و فناوری، هنر، خانواده، رسانه، جامعه محلی، نهادهای مدنی، اقتصادی، تأمین خدمات عمومی و سلامت معرفی شده‌اند (مبانی نظری تحول بنیادین، 1390: 170-171)؛ اما جزئیات بیشتری راجع به وظایف این نهادها ذکر نشده است.

غیر از پژوهشهای اندکی از این دست که جامع‌نگری بیشتری داشته‌اند، در اغلب پژوهشها نقش نهادهای تربیتی به صورت مجزا بررسی شده است. این پژوهشها، گاه متمرکز بر نقش خانواده در تربیت (فضل‌الهی قمشه‌ای و ملکی توانا، 1394؛ نعمتی و محمدی، 1395) بوده‌اند؛ گاه نقش نهادهای رسمی‌تر همچون: مراکز پیش‌دبستانی (نمازی، 1395)، نقش دانشگاه در پرورش دانش، تخصص و تکامل معنوی (زاد غفاری، 1395)، نقش

318 ♦ مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی 72

نهاد تعلیم و تربیت رسمی و خانواده (سجادیه، 1388؛ صدی و رضایی، 1390؛ علم‌الهدی، 1391) را بررسی کرده‌اند. در برخی دیگر از پژوهشها، نقش سازمان بسیج دانش‌آموزی (فرشیاف رشیدی و جمشیدی راد، 1395) و نقش تربیتی مساجد (نوظهوری و رسولی، 1391؛ لب‌خندق و هاشمیان، 1392؛ محمدی و نعمتی، 1395؛ موسوی، 1395) مد نظر بوده است. در نهایت، تعداد نسبتاً قابل توجهی از پژوهشگران، تأثیرات تربیتی رسانه‌های جمعی و فناوری‌های نوین را بررسی کرده‌اند. (شریف‌زاده و همکاران، 1394؛ آقایی و همکاران، 1395؛ صاحبی و همکاران، 1395)

همان گونه که ملاحظه می‌شود، هر کدام از تحقیقات یاد شده، رابطه یک یا تعداد محدودی از عوامل مؤثر بر تربیت را بحث کرده و اغلب مطالبی را به صورت کلی یا محدود و متمرکز بر متغیرهای خاصی مطرح کرده‌اند و نقش نهادها به صورت تفصیلی مطرح نشده است. نبود نگاه جامع و تفصیلی در تحقیقات انجام شده، بر ضرورت انجام پژوهشی مستقل در این زمینه تأکید دارد.

(د) یافته‌ها

1. نهادهای مهم دخیل در تربیت و حوزه نقش آفرینی آنها

طبق بررسی‌های تحلیلی بیانات مقام معظم رهبری، دست کم 12 نهاد تأثیرگذار در امر تربیت (نهادهایی که نقش مستقیم‌تری در این زمینه دارند) قابل شناسایی است که به اختصار به معرفی و بیان حوزه‌های نقش آفرینی آنها می‌پردازیم.¹

یک) خانواده

- تأمین امنیت و آرامش: فراهم کردن آرامش روانی (93/1/30؛ 79/11/16)، مهر و محبت (75/12/20) و ایجاد محیط امن برای هدایت و تعالی و کمال (76/5/20).
- پرورش جسمانی: پرورش جسم سالم (77/9/23).
- پرورش روحی و روانی: پرورش انسانهای با عاطفه (75/12/9)، بی‌عقده، خوش‌روحیه، سالم از لحاظ روحی، روانی و اعصاب (76/12/18؛ 71/9/25).
- تربیت معنوی و اخلاقی: تقویت ایمان و دین‌باوری (79/11/12)، پرورش اخلاقی، معنوی (76/9/9؛ 79/3/30)، شکل‌دهی هویت و شخصیت انسان (79/10/15).
- پرورش فرهنگی و اجتماعی: انتقال و حفظ اصول و عناصر اصلی تمدن و فرهنگ (77/11/26)، انتقال سنتها (74/5/24).

1. کلیه یافته‌های این بخش، از سخنان مقام معظم رهبری استخراج شده‌اند؛ لذا در ارجاع‌دهی، به ذکر تاریخ ایراد سخنرانی بسنده می‌شود.

319 **◆** رویکرد فرآینادی به تعلیم و تربیت با نظر به دیدگاه مقام معظم رهبری

- **زمینه‌سازی برای رشد علمی:** مانوس کردن بچه‌ها با کتاب. (74/2/26)

دو) مدرسه

- **آموزش:** آموختن دانش و علوم (93/2/17)، متناسب با معارف اسلامی و مدنی و تمدن‌ساز و انسان‌ساز و متناسب با گروه سنی و جنسیتی و تغییرات نسلی (92/2/18).

- **تقویت تفکر:** یاد دادن تفکر صحیح و منطقی و اجتناب از سطحی‌نگری و سطحی‌آموزی (93/2/17).

- **تربیت اخلاقی و معنوی:** به فعلیت رساندن و رشد دادن فطرت خدادادی دانش‌آموزان و رشد دادن آن و ممتاز کردن برخی شاخصها مانند ایمان و اندیشه‌ورزی (95/2/13)، فراهم کردن زیرساخت محکم برای تحول و تغییر صحیح باورها، دلها، رفتارها و خلقیات (92/2/18)، آموزش اخلاقی و رفتاری (93/2/17)، شکل دادن شخصیت فرد (92/2/16) و پرورش خصوصیات همچون: آزادگی، فهمیدگی، عقل و خرد و شجاعت (92/2/18)، فعالیتهای سالم اعتقادی، اخلاقی و دینی (95/2/13).

- **پرورش فرهنگی و اجتماعی:** ایجاد فرصت برای انجام کارهای انقلابی توسط دانش‌آموزان (95/2/1)، پرورش مشارکت اجتماعی، دوری از انزوای اجتماعی نامطلوب و تکافل اجتماعی، فعالیتهای سالم سیاسی (95/2/13).

- **نشاط جسمی و روحی:** ایجاد فرصت تفریح و ورزش. (95/2/1)

سه) رسانه

- **پرورش دینی و معنوی:** تقویت عمیق ایمان (83/9/11) و ارزشهای دینی (85/3/23)، ارتقای معرفت دینی روشن‌بینانه، ترویج رفتار دینی مخلصانه (83/9/11)، تقویت روشن‌بینی، نیروی باطنی و روحی (70/11/7)، القای غیر مستقیم پیامها و مفاهیم دینی و ارزشی (81/11/15)، شبهه‌زدایی از دین (82/9/11).

- **پرورش ارزشهای اخلاقی:** تفهیم، تبیین، پرورش و گسترش فضیلت‌های اخلاقی، وجدان‌کاری، نظم و برنامه‌ریزی، ادب اجتماعی، توجه به خانواده، رعایت حق دیگران، کرامت انسان، احساس مسئولیت، شجاعت، قناعت، امانت، درستکاری، حق‌طلبی، زیبایی‌طلبی، نفی مصرف‌زدگی، عفت، احترام و ادب به والدین و به معلم (83/9/11)، ایثار و انفاق، ریاضت و زهد (81/11/15)، دامن زدن به دغدغه عدالت اجتماعی و رسیدگی به فقرا، تخریب زندگی اشرافی و تجملاتی (83/9/11).

- **تقویت روحیه و نشاط:** شادی دادن به جامعه (83/9/11)، تقویت نیروی روحی و احساس برتری در میدانهای زندگی (70/11/7).

- **تأمین نیازهای علمی و فکری گروه‌های سنی متفاوت:** تأمین نیازهای فکری و علمی کودکان و نوجوانان، جوانان و بزرگسالان (95/2/13)، ترویج فرهنگ کتابخوانی (90/4/29)، تقویت معلومات وسیع (70/11/7)، ارائه تلویزیونی کرسی‌های نوآوری، معرفی چهره‌های علمی نوآور خوب (83/9/11).
- **پرورش فرهنگی اجتماعی:** ریشه‌دار کردن شناخت و باور به ارزشها و بنیانهای فکری انقلاب و نظام اسلامی، مصونیت دادن به ذهن جامعه از تأثیر مخرب تهاجم فرهنگی و ارزشی دشمن، تقویت باور به کارآمدی نظام، ایجاد همگرایی عمومی و فضای همکاری و محبت و وحدت در درون کشور و میان مردم، آگاه‌سازی نسبت به مقوله‌های حساس مثل مقوله علم، امنیت، پرورش نخبگان، اقتدار ملی، کار و ابتکار گره‌گشا و پیش‌برنده (83/9/11)، تقویت ارزشهای ملی (85/3/23)، اعتماد به نفس ملی و شجاعت ملی، انضباط اجتماعی، ادب اجتماعی، رعایت حق دیگران، جهت‌دهی به فکر و فرهنگ عمومی، آسیب‌زدایی از فکر و فرهنگ جامعه، روحیه دادن و تشویق به پیشرفت و زدودن احساس عقب‌ماندگی (83/9/11)، حفظ هویت دینی و ملی و انقلابی، توسعه تفاهم اجتماعی و ایجاد امنیت روانی در جامعه، عبرت‌آموزی از حوادث و وقایع گذشته برای مردم (81/11/15)، تأمین و تضمین گفتمانهای مورد نیاز جامعه (83/9/11).
- **اطلاع‌رسانی:** ارائه اخبار. (81/11/15)

چهار دانشگاه

- **آموزش:** تولید علم ناظر به نیازهای کشور، مفید برای حل مشکلات کشور (93/5/1)، در جهت شکوفایی واقعی اقتصاد کشور (91/5/8) و در خدمت تعالی انسان (90/7/26)، برقراری ارتباط میان علم و فناوری (93/4/11)، تقویت علوم پایه (95/3/29)، جبران عقب‌ماندگی در علوم انسانی (94/4/13)، تقویت علوم انسانی اسلامی (95/3/29) و افزایش سرعت و شتاب رشد علمی (یافته‌های علمی) (95/3/29، 95/4/12)، ایجاد نوآوری (91/7/12)، آرمان‌گرایی در علم و خوب و جدی درس خواندن و پژوهش کردن (91/5/16)، پرورش روحیه مطالعه عمیق و تحقیق کردن (90/5/19).
- **تقویت روحی، روانی، شخصیتی:** پرورش بلندهمتی، جرئت اقدام، اعتماد به نفس، امیدواری به آینده، روح استغنا (94/4/13)، شجاعت، آینده‌نگری، روحیه خدمت، احساس تکلیف (93/5/1)، انگیزه ایمانی (94/4/13)، اندیشه‌ورزی، انتخاب‌گری، جرأت و جسارت بیان نظرات (90/5/19) و پایبندی به تعلقات خانوادگی (93/4/11).
- **پرورش دینی و اخلاقی:** پرورش انگیزه ایمانی، بصیرت دینی (94/4/13)، ایمان، پایبندی به تعلقات معنوی، اعتقاد و ایمان به فرهنگ اسلامی، اهل عمل بودن (93/4/11)، روحیه تلاش و مجاهدت برای جبهه حق (91/5/22)، تقیّدات دینی، آرمان‌گرایی در زمینه معنویت و اخلاق، پایبندی به ارزشها و اصول و آرمانها و تأثیرگذاری بر جبهه مخالف و تأثیر ناپذیری از آن (91/5/16).

321 ♦ رویکرد فرانهادی به تعلیم و تربیت با نظر به دیدگاه مقام معظم رهبری

- **پروژه اجتماعی - سیاسی:** تقویت شناخت فرهنگ انقلاب و اسلام (95/3/29) و ایمان و اعتقاد به آن (93/4/11)، تقویت بصیرت نسبت به محیط دانشجویی، محیط کشور، محیط منطقه و محیط جهان (95/4/12) و نگاه تحلیلی و فهم درست در زمینه مسائل گوناگون اجتماعی، اقتصادی، و سیاسی کشور (93/5/1)؛ (94/4/13)، تقویت نگاه راهبردی به انقلاب (برای بیست سی سال آینده برنامه داشتن) (95/4/12)، آماده کردن دانشجویان جهت حضور فیزیکی در اجتماعات لازم، حضور فکری در مسائل عمومی کشور (91/5/16)، پرورش احساس هویت ملی و انقلابی (95/3/29) و صراحت در دفاع از نظام، تقویت روحیه مبارز بودن (95/4/12)، آرمان‌گرایی در سیاست (91/5/16) و تشکیل یک جبهه واحد ضد آمریکایی و ضد صهیونیستی در سطح دانشجویان جهان اسلام (95/4/12)، پرورش حس مسئولیت جهت پیگیری گفتمان عدالت، اقتصاد دانش‌بنیان، سبک زندگی اسلامی ایرانی و پیشرفت ایرانی اسلامی در اندیشه و عمل (95/4/12)، ایجاد آمادگی در دانشجویان جهت ایجاد دیپلماسی علمی و اقتصادی و فرهنگی (95/3/29).

پنج) حوزه علمی

- **تبلیغ، تبیین و تفهیم دین:** مطرح کردن معارف منطقی و ریشه‌دار اسلام بر اساس کتاب، سنت و کلمات ائمه معصومین (90/7/9)، تقویت معرفت دینی دانشجویان (91/5/16)، کمک به حل مسائل فکری و فرهنگی دانشجویان [از طریق تعامل مستقیم] (91/7/19)، تألیف، ترجمه و انتشار کتابهای مفید (70/7/28)، پاسخگویی به سؤالات جوانان [و سایر مردم] (90/7/20)، تقویت بصیرت (95/6/16).

- **تربیت اخلاقی، معنوی:** تزکیه اخلاقی مردم (90/7/20)، جهت‌دهی صحیح فرهنگی و منطبق با ارزشها و اعتقادات دینی، تأثیرگذاری و جهت‌دهی صحیح فرهنگی در آموزش و پرورش (89/8/2).

- **تشویق به انجام احکام الهی:** تشویق مخاطبان به نماز. (90/7/20)

- **جهت‌دهی و غنی‌سازی فضای مجازی:** انتشار مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی، پاسخگویی به شبهات در فضای مجازی. (95/6/16)

- **پروژه فرهنگی و اجتماعی:** روشنگری در زمینه مسائل اجتماعی (90/7/20)، کمک به پیشگیری از انحراف در جهت‌گیری‌های فرهنگی و هنری (89/8/2).

شش) کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

- **تولید کتب و آثار هنری با معیارهای اسلامی:** نگارش کتاب و تولید آثار هنری با معیارها و ارزشهای اسلامی. (71/5/5)

- **پروژه اخلاقی و شخصیتی:** پرورش شخصیتی کودک، تقویت صفات عالی، آزاداندیشی، شجاعت، بزرگواری و سماحت (72/2/23).

- **تقویت ایمان:** تقویت ایمان به خدا، به حقیقت مطلق و ایمان به اسلام. (72/2/23)

322 ♦ مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی 72

- **پرورش زبان و ادبیات فارسی:** آموزش زبان فارسی و استفاده بجا و مناسب از واژه‌ها. (72/2/23)
- **تسهیل کتابخوانی:** ترویج فرهنگ کتابخوانی (90/4/29)، نشر و ترویج ترجمه‌های مناسب (71/5/5).

هفت) مسجد

- **ترویج فرهنگ نماز و ذکر:** گرد هم آوردن مردم بر محور نماز و ذکر. (95/5/31)
- **تقویت معرفت و بصیرت:** افزایش معرفت و روشن‌بینی (91/7/19)، بصیرت (95/5/31) و روحیه تفکر (75/1/19).

- **پرورش معنوی و اخلاقی:** خودسازی، انسان‌سازی، ایجاد انس با نصایح و مطالب معنوی و سلوکی و عرفانی در دل جوانان. (95/5/31)

- **پرورش فرهنگی اجتماعی:** پمپاژ فکرها و پراکندن وظایف مختلف و کشاندن مردم به کارهای گوناگون، تقویت مقابله با دشمن و زمینه‌سازی برای ایجاد تمدن اسلامی و بصیرت‌افزایی افراد، ایجاد مقاومت و حصار فرهنگی، رشد فعالیت‌های فرهنگی و هدایت فرهنگی و بصیرت فرهنگی (95/5/31) و استقامت ملی (91/7/19).

هشت) فرهنگسراها و کتابخانه‌های عمومی

- **انتقال فرهنگ انقلاب اسلامی و ارزشهای دینی و اخلاقی:** گسترش مظاهر و نمادهای دینی، اسلامی، انقلابی و اخلاقی، تأمین آرامش روحی و امنیت معنوی (86/2/8؛ 84/5/17)، نشان دادن روح دیانت و اخلاق اسلامی در کیفیت اداره ظاهر بوستانهای شهری و نصب تابلوها و تبلیغات (82/9/17)، اخلاقی‌تر کردن زندگی شهروندی، ترویج فرهنگ نظم و قانون (86/2/8)، حفظ و تقویت فضای تدین و دینداری در ساختمان‌سازی‌ها، احداث خیابانها، نامگذاری‌ها و زیباسازی‌ها (92/2/1).

- **تربیت شهروندی:** پرورش رعایت حق شهروندی و ترافیک. (84/5/17)
- **تقویت هویت ملی:** حفظ هویت و اصالت شهرها و روستاها، پایبندی به معماری اسلامی و ایرانی (86/2/8)، حفظ هویت تاریخی و اسلامی شهر و حفظ مراکز قدیمی، استفاده از نمادهای ارزشی اسلامی و ایرانی (84/5/17).

- **گسترش و تقویت فرهنگ کتابخوانی:** انتشار کتابهای معنوی، سالم و مفید در سطح جامعه، ترویج کتابخوانی و عادت دادن کودکان به خواندن با تدبیر، با تحقیق و با تأمل کتاب. (90/4/29)

نه) بسیج

- **پرورش فرهنگ و روحیه انقلابی:** پرورش روحیه حمایت و دفاع از اصول مسلم اسلامی (90/7/22)، روحیه مجاهدت و تلاش هدفمند و مؤمنانه (89/4/2)، ایجاد روحیه و فرهنگ بسیجی در

323 **◆** رویکرد فرانهادی به تعلیم و تربیت با نظر به دیدگاه مقام معظم رهبری

اقشار مختلف مردم (90/9/6)، تقویت وحدت ملی و پیوند عموم مردم با یکدیگر (89/4/2، 92/8/29) و ارائه الگوی تمدن نوین اسلامی (92/8/29).

- **پرورش اخلاقی و معنوی:** عمق بخشیدن به اعتقادات (95/2/1) و آگاهی‌های اسلامی (90/7/22)، تقویت روحیه محاسبه نفس (91/9/1)، پرورش فضایل اخلاقی همچون: اخلاص (92/8/29)، شکر (91/9/1)، صبر و بردباری و دوری از تکبر و خودبینی (93/9/6)، غرور، تظاهر و ریا (91/9/1)، ایجاد و پرورش احساس مسئولیت‌پذیری حتی نسبت به غیر مؤمن و مسلمان (93/9/6) و احساس مسئولیت و کمک به رشد معنوی اطرافیان و دوستان (95/2/1).

- **تقویت سلامت جسمی:** پرورش سلامت جسمی و توانایی جسمانی. (90/7/22)

ده شورای عالی انقلاب فرهنگی

- **برنامه‌ریزی کلان فرهنگی کشور:** برنامه‌ریزی بلندمدت فرهنگی، نظریه‌پردازی و تهیه اسناد راهبردی در حوزه فرهنگ (مانند نقشه مهندسی فرهنگی)، به همراه راهکارهای اجرایی و پیگیری تحقق مصوبات. (84/10/13)

- **سیاستگذاری و راهبری کلان نظام آموزش و پرورش:** تهیه اسناد راهبردی (مانند سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش)، نوسازی نظام آموزشی و تصحیح مدل قدیمی رایج. (84/10/13)

- **سیاستگذاری و راهبری کلان نظام آموزش عالی:** توجه بیش از پیش به تولید علم و ترویج نظریه‌پردازی [زمینه‌سازی تولید علم و جهش علمی در کشور] (84/10/13)، توجه بیش از پیش به علوم پایه و علوم انسانی در مراکز علمی (84/10/13)، تهیه سند دانشگاه اسلامی.

- **برقراری ارتباط میان نهادهای علمی و فکری جامعه:** ارتباط مستمر با نخبگان حوزه و دانشگاه. (84/10/13)

- **شناسایی و حمایت از نخبگان:** شناسایی و سازماندهی نخبگان به منظور بهره‌گیری بهتر از این قشر ممتاز و همچنین تأمین نیازمندی‌های آنان. (84/10/13)

- **برنامه‌ریزی و مدیریت تولید محصولات فرهنگی جدید:** برنامه‌ریزی و مدیریت برای تولید محصولات فرهنگی جدید، همچون بازی‌های رایانه‌ای مناسب. (84/10/13)

- **مقابله با تهاجم فرهنگی:** مدیریت بازی‌های رایانه‌ای، اسباب‌بازی‌ها، کتب زبان انگلیسی و... جهت مقابله با تهاجم فرهنگی. (92/9/19)

یازده شورای عالی فضای مجازی

- **سیاستگذاری و مدیریت کلان فضای مجازی:** سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مناسب و بهنگام نسبت به نحوه مواجهه فعال و خردمندانه کشور در زمینه فضای مجازی کشور از حیث

324 ♦ مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی 72

سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و محتوایی و مدیریت کلان فضای مجازی (90/12/17؛ 94/6/14)، نظارت و رصد کارآمد و روزآمد بر اجرای دقیق تصمیمات در همه سطوح (90/12/17؛ 94/6/14)، ایجاد هماهنگی و هم‌افزایی میان وزارتخانه‌ها، سازمانها و نهادهای مختلف ذی‌ربط در ابعاد علمی، فنی، اقتصادی، بازرگانی، حقوقی، انتظامی، امنیتی و دفاعی مرتبط با فضای مجازی و نظارت مستمر بر عملکرد دستگاهها و بخشهای ذی‌ربط در چارچوب مصوبات این شورا، رصد وضعیت جاری فضای مجازی، پیش‌بینی و آینده‌نگری تحولات در این فضا در سطح ملی و بین‌المللی، تدوین و تصویب نظامهای امنیتی، حقوقی، قضایی و انتظامی مورد نیاز در فضای مجازی (94/6/14).

- **توسعه همه‌جانبه و کاربردی فضای مجازی در کشور:** اهتمام و سرمایه‌گذاری جدی در امر ایجاد و توسعه انواع فناوری‌ها و صنایع کاملاً پیشرفته و رقابتی خصوصاً با استفاده و ایجاد رشته‌های نوین دانشگاهی و تربیت سرمایه‌های انسانی متعهد، متخصص و کارآمد مورد نیاز در بخشهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، محتوایی و خدماتی در تمامی ابعاد فضای مجازی به‌ویژه در برنامه ششم توسعه و برنامه‌ریزی سالانه کشور، راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات پس از تصویب طرح آن در شورای عالی و نظارت مستمر و مؤثر مرکز ملی فضای مجازی بر مراحل راه‌اندازی و بهره‌برداری از آن. (94/6/14)

- **تولید و انتشار محتوای فرهنگی، اخلاقی و دینی:** توسعه محتوا و خدمات کارآمد و رقابتی منطبق بر ارزشها و فرهنگ اسلامی - ایرانی در تمامی قلمروهای مورد نیاز جامعه و جلب مشارکتهای مردمی و به کارگیری ظرفیتهای بخش خصوصی در این زمینه، ترویج هنجارها، ارزشها و سبک زندگی اسلامی ایرانی. (94/6/14)

- **سالم‌سازی و حفظ امنیت فضای مجازی کشور:** سالم‌سازی و حفظ امنیت همه‌جانبه فضای مجازی کشور و نیز حفظ حریم خصوصی آحاد جامعه و مقابله مؤثر با نفوذ و دست‌اندازی بیگانگان در این عرصه، ممانعت از رخنه‌ها و آسیبهای فرهنگی و اجتماعی در این عرصه و مقابله مؤثر با تهاجم همه‌جانبه فرهنگی. (94/6/14)

- **ارتقای سواد رسانه‌ای:** ارتقای فرهنگ کاربری و سواد فضای مجازی در جامعه. (94/6/14)

دوازده) وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

- **هدایت فرهنگی کشور:** ساخت اسلامی دادن، هدایت اسلامی کردن و تعیین اهداف اسلامی برای کار فرهنگی در کشور در همه ابعاد. (71/9/4)

- **پرورش شخصیت‌های ادبی و هنری متعهد:** شناسایی، گزینش، جذب و پرورش افراد مستعد و متعهد در زمینه‌های نویسندگی، شعر، فیلمسازی، موسیقی حلال و دیگر رشته‌های هنری و معرفی آنها به جامعه (73/4/22)، رشد و پرورش سینماگران حرفه‌ای انقلابی (71/9/4).

325 **◆** رویکرد فرآینادی به تعلیم و تربیت با نظر به دیدگاه مقام معظم رهبری

- **حمایت و تسهیل فعالیتهای فرهنگی:** حمایت مالی از هنرمندان برای تولید و انتشار محصولات، کمک به سینما برای جلوگیری از ساخت فیلمهایی گیشه‌گرا (80/5/1)، تشویق سازندگان فیلمهای خوب، جوانان برخوردار از روحیات و استعدادهای بکر، استفاده و تأکید بر نقش واقعی و انکارناپذیر روحانیت اسلام (78/2/31).

- **تهیه خوراک فرهنگی سالم در سطح ملی و فراملی:** کمک به تولید و نشر رمانها و قصه‌های خوب (78/2/31)، تولید فیلمنامه‌های خوب (71/9/4)، برگردان فیلمهای هنری خوب ارزشی به زبانهای مختلف به ویژه عربی و در اختیار کشورهای علاقه‌مند قرار دادن (78/2/31)، تهیه خوراک فرهنگی سالم و جلوگیری از خوراک فرهنگی ناسالم و مضر (94/6/4).

- **پرورش فرهنگی افراد جامعه:** ترویج فرهنگ کتابخوانی در بین مردم (90/4/29، 71/9/4)، فرهنگی کردن جامعه در زمینه مسائل مربوط به کتابخوانی، مطبوعات و از این قبیل، رشد دادن و عمق دادن مایه‌های فرهنگی در کشور (71/9/4).

2. نسبت میان نهادهای دخیل در تربیت

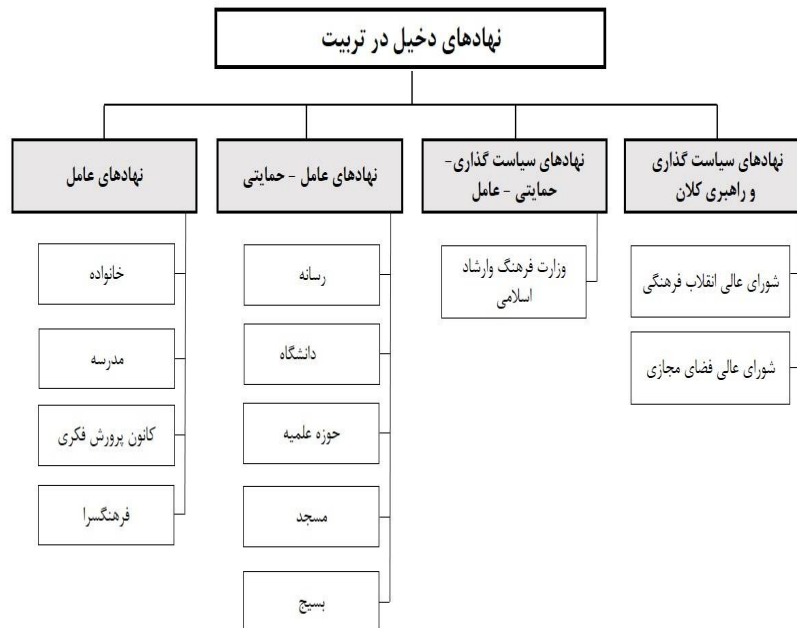
تأمل در وظایف تربیتی نهادهای پیش‌گفته نشان می‌دهد که مسئولیت سنگین و پیچیده تربیت، صرفاً بر عهده دو یا سه نهاد رسمی نیست؛ بلکه نهادهای متعدد در این امر دخیل‌اند و هیچ‌یک نمی‌توانند جایگزین دیگری شوند. شاید در نگاه اول بتوان این نهادها را بر اساس عملکردشان به چهار گروه تقسیم کرد:

1. **نهادهای سیاستگذاری و راهبری کلان:** شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی فضای مجازی.

2. **نهادهای سیاستگذار - حمایتی - عامل:** وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

3. **نهادهای عامل - حمایتی:** رسانه، دانشگاه، حوزه علمی، مسجد، بسیج.

4. **نهادهای عامل:** خانواده، مدرسه، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، فرهنگسراها.

تصویر 1: مهم‌ترین نهادهای دخیل در تربیت

البته تعاملات چندسویه میان نهادها و عهده‌دار بودن نقشهای متعدد، دست‌بندی و متمایز کردن کامل حیطه عملکرد این نهادها را دشوار می‌نماید؛ زیرا نهادها عمدتاً علاوه بر عهده‌دار بودن نقش مستقیم در تربیت، عملکرد سایر نهادهای عامل را نیز تسهیل و حمایت می‌کنند و در یکدیگر تأثیر و تأثر دارند. به عنوان نمونه، حوزه علمیه هم به طور مستقیم به تربیت متریان مبادرت می‌ورزد و هم به جهت‌دهی و غنی‌سازی فضای مجازی می‌پردازد و هم خانواده، دانشگاه و مسجد را تغذیه فکری و معنوی می‌کند و لذا در قبال رسانه، خانواده، دانشگاه و مسجد، نقش حمایتی دارد.

نهادهای عامل را به نوبه خود می‌توان به صورت دقیق‌تری بررسی کرد. این نهادها را به لحاظ میزان برخورداری از رسمیت، می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

- نهادهای رسمی؛ مانند مدرسه و دانشگاه.
- نهادهای نیمه‌رسمی؛ مانند حوزه علمیه و بسیج.
- نهادهای غیر رسمی؛ مانند خانواده، مسجد، رسانه، کانون پرورش فکری و فرهنگسراها.

327 **◆** رویکرد فرانهادی به تعلیم و تربیت با نظر به دیدگاه مقام معظم رهبری

همچنین، نهادهای عامل را از نظر محدودیت یا گستردگی دوره سنی که مترتبی را تحت پوشش قرار می‌دهند، می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

- نهادهایی با دوره زمانی تأثیرگذاری محدود؛ مانند مدرسه، دانشگاه و کانون پرورش فکری.
- نهادهایی با دوره تأثیرگذاری گسترده‌تر؛ مانند: حوزه علمی، مسجد، بسیج و فرهنگسراها.
- نهادهایی با دوره تأثیرگذاری نامحدود؛ مانند خانواده و رسانه.

بنابر این، با توجه به تأثیرگذاری گسترده دو نهاد خانواده و رسانه، اهتمام جدی‌تر به این دو نهاد و ارتقای توانمندی تربیتی آنها بسیار ضروری به نظر می‌رسد.

هـ) بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش بر ضرورت نگاه فرانهادی به تربیت نسل جدید کشور و ضرورت تعامل نظام‌مند میان نهادها تأکید دارد. وضعیتی که عملاً در جامعه با آن مواجهیم، واگذاری عمده بار مسئولیت تربیت بر دوش دو نهاد رسمی مدرسه و دانشگاه است. طبق تحقیقات انجام‌شده، سایر نهادها از جمله خانواده و رسانه که جزء مؤثرترین و فراگیرترین نهادهای تربیتی غیر رسمی‌اند، عملکردی همسو با این دو نظام تربیتی ندارند و گاه، رو در روی نظامهای تربیتی رسمی قرار می‌گیرند. پژوهشهای مختلف در کشور، تفاوت معنادار و حتی تعارض بین هنجارها و ارزشهای خانه و مدرسه را نشان داده‌اند (کاشانی، 1379؛ معیدفر و دارابی، 1391؛ یعقوبی، 1393). یکی از دلایل این گسستها و عدم تجانسها را می‌توان فناوری‌های جدید ارتباطی دانست که تناسبی با فرهنگ ملی ما ندارند (محسنی، 1372: 128؛ ذکایی، 1378: 82). به عبارت دیگر؛ نهاد رسانه نیز، نه عملکرد تربیتی خود را به طور مناسبی ایفا کرده و نه در نقش حمایتی و زمینه‌ساز توانسته است فرایندهای تربیتی جامعه را جهت‌دهی و حمایت کند.

علاوه بر تأثیرات منفی رسانه‌های جدید ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی مجازی (در وضعیت کنونی) بر هویت فردی، ملی، دینی و فرهنگی جوانان (بیری‌الله و اصغری‌گلدر، 1393؛ قاسمی و همکاران، 1391؛ احمدپور و قادرزاده، 1389؛ شامانی و همکاران، 1395) و همچنین تقابل کارکرد آنها با برنامه‌های تربیتی رسمی (و حتی خانواده)، به اذعان کارشناسان، در برنامه‌های رسانه ملی نیز ناهماهنگی‌های جدی به لحاظ تربیتی وجود دارد؛ به طوری که برخی برنامه‌های رسانه ملی، زمینه را برای مسائل ضد دینی، اشاعه فرهنگ و سبک زندگی غربی و عادی‌سازی مسائل غیر اخلاقی فراهم می‌کنند (بخشنده، 1385). این ناسازگاری‌ها میان آرمانها و ارزشهای حاکم بر نهادهای گوناگون دخیل در تربیت، می‌تواند با تشدید تعارض و بلا تکلیفی در متریبان، اقدامات محدود نهادهای تربیتی فعال را نیز خنثی و بی‌اثر سازد و حتی نتایج معکوس به بار آورد.

در زمینه علل فقدان یا ضعف رویکرد تعاملی میان نهادهای دخیل در تربیت باید گفت که علاوه بر وجود کاستی‌های جدی در عملکرد تربیتی خود نهادها، تعامل جدی و نظام‌مند میان آنها نیز دچار چالش است. برخی از مسائل موجود در این زمینه عبارتند از:

- تغییر نسبتاً سریع ارزشها و آرمانهای برخی از خانواده‌ها تحت تأثیر رسانه‌های ارتباطی جمعی و نظایر آن و فاصله گرفتن از ارزشهای اصیل جامعه (و تضاد آرمانهای خانواده و مدرسه)؛
 - بی‌توجهی برخی دیگر از خانواده‌ها به امر تربیت و واگذاری یکسره این مسئولیت به مدرسه و دانشگاه (به علت اشتغال بیش از حد به فعالیتهایی غیر از تربیت فرزند)؛
 - استفاده از سبک تربیتی بسیار سهل‌گیر توسط برخی از خانواده‌ها و در پی آن، انفعال و عدم همکاری با برنامه‌های تربیتی مدرسه؛
 - نبود دغدغه تربیت در میان بسیاری از اصحاب رسانه و حتی مغایرت برخی از اهداف رسانه با اهداف تربیتی؛
 - تمرکز مدرسه و دانشگاه بر بُعد آموزش و کم‌توجهی به اهداف و مسائل تربیتی؛
 - ضعف در ارتباط عمودی میان مدرسه و دانشگاه؛
 - در حاشیه قرار گرفتن برخی از نهادهای تربیتی همچون: مسجد، بسیج دانش‌آموزی یا دانشجویی و
- به نظر می‌رسد برای تقویت همگرایی میان نهادها و تحقق «جامعه تربیتی» اقدامات ذیل می‌تواند مفید باشد:
- طراحی دقیق مدل نظری تعامل میان نهادها، نحوه تقسیم کار و نحوه مشارکت آنها؛
 - تدوین اسناد راهبردی جامع در این زمینه؛
 - توجه عمیق‌تر و روشن‌تر بسیاری از نهادهای اجتماعی مبنی بر مسئول بودن در قبال تربیت نسل جدید و ایجاد حساسیت تربیتی در ایشان؛
 - توجه اهمیت و ضرورت تربیت و اولویت داشتن اهداف و عملکرد تربیتی نهادهای اجتماعی؛
 - برگزاری نشستهای تربیتی مشترک میان نهادهای اجتماعی و برقراری تعاملات منظم و پویا؛
 - حل کردن تعارضات ارزشی میان نهادها و رسیدن به وحدت نظر؛
 - طراحی برنامه‌های عملیاتی دقیق و زمانبندی شده برای همکاری نهادها؛
 - پیش‌بینی و تأمین منابع انسانی و مالی برای انجام این بخش از وظایف نهادهای مزبور؛
 - توجه و مدیریت هم‌پوشانی‌ها، تداخل عملکردها و مشکلات احتمالی در این زمینه؛
 - تشکیل کمیته‌ای برای پیگیری و ارزیابی اقدامات انجام گرفته؛

329 رویکرد فرآینادی به تعلیم و تربیت با نظر به دیدگاه مقام معظم رهبری

- به ویژه، اهتمام جدی برای ساماندهی سریع وظایف تربیتی دو نهاد خانواده و رسانه(با توجه به فراگیر بودن نقش تربیتی آنها).

امید است که این پژوهش، گام نخست برای پژوهشهای کامل تر بعدی باشد و راه را فراروی سایر پژوهشگران و علاقه‌مندان بگشاید.

منابع

- آقایی، رضا؛ رضا پاشا، محترم کیاقدادی و زینب علا(1395). «تأثیر رسانه‌های جمعی (راديو، تلویزیون و ماهواره) بر الگوپذیری رفتارهای اخلاقی و اجتماعی دانش‌آموزان پسر دبیرستانهای بهشهر». مشهد: سومین کنفرانس روان‌شناسی و علوم تربیتی و سبک زندگی با رویکرد بین‌المللی.
- احمدپور، مریم و امید قادرزاده(1389). «تعامل در فضای سایبر و تأثیر آن بر هویت دینی جوانان(تحلیلی دربارهٔ نتایج یک پیمایش در دانشگاه کوردستان)». پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه. ش 5 (پاییز و زمستان): 99-75.
- انصافی مهربانی، سپیده و معصومه مدور(1395). «تبیین جایگاه تربیت در توسعهٔ سبک زندگی اسلامی از منظر مقام معظم رهبری». مشهد: سومین کنفرانس روان‌شناسی و علوم تربیتی و سبک زندگی با رویکرد بین‌المللی.
- بخشنده بالی، عباس(1385). بررسی مراحل شکل‌گیری هویت دینی کودکان و نوجوانان. تهران: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما.
- پیری للهلو، جمال و جبار اصغری گلدر(1393). «تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر باورهای دینی، اعتقادی و تعامل فرهنگی افراد». اولین کنفرانس ملی فضای سایبری و تحولات فرهنگی. تبریز: دانشگاه شهید مدنی آذربایجان.
- خامنه‌ای، سید علی (بی‌تا). سخنرانی‌ها به مناسبت‌های گوناگون. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، قابل دسترس در: www.khamenei.ir
- دبیرخانه اجرایی ستاد تحول بنیادین آموزش و پرورش(1387). «طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش، مقدمه و کلیات(گزارش تلفیق نتایج مطالعات راهبردی)». در: اسناد پشتیبان نقشهٔ جامع علمی کشور؛ اسناد کمیتهٔ آموزش. تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- دیا، حسین(1393). نقش نهادهای اجتماعی در تربیت اخلاقی - دینی با رویکرد اسلامی(طرحنامه پژوهشی). قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، مرکز اخلاق و تربیت.
- ذکایی، محمدسعید(1378). جامعه‌شناسی جوانان ایران. تهران. آگه.
- زاد غفاری، رامین(1395). «دانشگاه و اهداف آن به عنوان یک نهاد مهم اجتماعی». مشهد: سومین کنفرانس روان‌شناسی و علوم تربیتی و سبک زندگی با رویکرد بین‌المللی.
- سجادیه، نرگس(1388). «مسئولیت‌های متقابل نهاد تعلیم و تربیت رسمی و خانواده». حورا، ش 31.
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش(1390). تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- شامانی، اسمعیل؛ مهدی واحدی و داریوش نوروزی(1395). «رابطهٔ استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جوانان شهر تهران». فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ش 7(28): 163-182.
- شریف‌زاده، حکیمه‌السادات و سید احمد میرمحمدتبار(1394). «بررسی نقش استفاده از فناوری‌های نوین (ماهواره و اینترنت) بر هویت دینی دانش‌آموزان». پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ش 22(23): 103-125.

331 **◆** رویکرد فرانهادی به تعلیم و تربیت با نظر به دیدگاه مقام معظم رهبری

- صاحبی، مهسا؛ مهشید رزازان، سعیده میری و محمد کرمانی (1395). «تأثیرات استفاده نامناسب از بازی‌های الکترونیکی بر رفتارهای اجتماعی پسران 12-13 سال». مشهد: سومین کنفرانس و علوم تربیتی و سبک زندگی با رویکرد بین‌المللی.
- صمدی، معصومه و منیره رضایی (1390). «نقش تربیتی خانواده در نظام تربیت رسمی و عمومی از دیدگاه علم و دین». پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ش 19 (12): 95-117.
- ضمیری، محمدرضا (1389). «تربیت و جامعه». حوزه و دانشگاه، ش 45: 18-19.
- علم‌الهدی، جمیله (1391). نظریه اسلامی تعلیم و تربیت (مبانی آموزش رسمی). تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- فرشاباف رشیدی، وحید و جعفر جمشیدی راد (1395). «نقش سازمان بسیج دانش آموزی در آموزش و پرورش و جامعه‌پذیری سیاسی دانش‌آموزان». مشهد: سومین کنفرانس روان‌شناسی و علوم تربیتی و سبک زندگی با رویکرد بین‌المللی.
- فضل‌الهی قمشاهی، سیف‌اله و منصوره ملکی توانا (1394). «اولویت‌بندی عوامل خانوادگی مؤثر در تربیت دینی فرزندان». پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ش 22 (25): 107-118.
- قاسمی، وحید؛ صمد عدلی پور و مسعود کیانپور (1391). «تعامل در فضای مجازی شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و تأثیر آن بر هویت دینی جوانان؛ مطالعه موردی فیس‌بوک و جوانان شهر اصفهان». دین و ارتباطات، ش 19 (42): 5-36.
- کاشانی، مجید (1379). «بررسی تضاد ارزشهای اجتماعی خانه و مدرسه بر همنوایی دانش‌آموزان». تعلیم و تربیت، ش 16 (63): 28-56.
- لب‌خندق، محسن و سید محمدحسین هاشمیان (1392). «درآمدی بر صورت‌بندی جایگاه مسجد در سیاستهای جمهوری اسلامی ایران بر پایه تطورات کارکردی مساجد در گذر تاریخ». اسلام و مطالعات اجتماعی، ش 1 (1): 135-165.
- مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی ج.ا. ایران (1390). تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- محسنی، منوچهر (1372). مبانی جامعه‌شناسی علم. تهران: طهوری.
- محمدی، لیلا و لیلا نعمتی (1395). «نقش نماز جماعت منظم و مستمر در سازندگی روحی و معنوی جوانان». مشهد: سومین کنفرانس روان‌شناسی و علوم تربیتی و سبک زندگی با رویکرد بین‌المللی.
- معیدفر، سعید و سارا دارابی (1391). «ذهنیت دانش‌آموزان در میانه خانه و مدرسه». مطالعات اجتماعی، ش 5 (6): 154-175.
- موسوی، سیده زهرا (1395). «سایبری و نقش آن در بنیان خانواده و هویت». مشهد: سومین کنفرانس روان‌شناسی و علوم تربیتی و سبک زندگی با رویکرد بین‌المللی.
- نعمتی، لیلا و لیلا محمدی (1395). «نقش خانواده در پرورش ارزشهای اخلاقی». مشهد: سومین کنفرانس روان‌شناسی و علوم تربیتی و سبک زندگی با رویکرد بین‌المللی.

- نمازی، زهره (1395). «تأثیر آموزش پیش‌دبستانی بر رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان». مشهد: سومین کنفرانس روان‌شناسی و علوم تربیتی و سبک زندگی با رویکرد بین‌المللی.
- نوظهوری، رامین و س. رسولی (1391). نقش مساجد در جایگاه یکی از نهادهای اجتماعی در تربیت دینی جوانان. [بی‌جا]: دفتر مطالعات و پژوهش‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد.
- یعقوبی، علی (1393). «مطالعه کیفی تعارض ارزشی بین نهادهای اجتماعی خانه و مدرسه (مورد مطالعه: دانش‌آموزان استان گیلان)». *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ش 2 (1): 167-199.
- **A Document on the Fundamental Transformation of Education** (2011). Tehran: Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution.
- Ahmadvpour, M. & O. Qaderzadeh (2010). **“Interaction in Cyberspace and its Impact on Religious Identity of Youth”**. *Journal of Research on Youth, Culture and Society*, fall and winter, 5: 75-99.
- Alamolhoda, J. (2012). **The Islamic Theory of Education (Formal Education Basis)**. Tehran: Imam Sadeq University Press.
- Aqaii, R.; R. Pasha, M. Kiaqadi & Z. Ala (2016). **“The Impact of Mass Media (Radio, Television and Satellite) on Pattern Getting of Moral and Social Behaviors of Beheshahr High School Boys”**. Mashad: Third Conference on Psychology and Educational Sciences and Lifestyle with an International Approach.
- Bakhshandeh Bali, A. (2006). **Study of the Stages of Formation of Religious Identity of Children and Adolescents**. Tehran: Islamic Radio and Television Research Center.
- Diba, H. (2014). **Role of Social Institutions in Religious-Moral Education with Islamic Approach** (Research Proposal). Qom: Research Center of Islamic Science and Culture, Ethics and Education Centre.
- Ensafi Mehrabani, S. & M. Modavar (2016). **“Explaining the Role of Education in the Development of Islamic Lifestyle from the Perspective of the Supreme Leader”**. Mashad: Third Conference on Psychology and Educational Sciences and Lifestyle with an International Approach.
- Executive Secretariat of the Chief of Staff for the Transformation of Education (2008). **“Drafting a National Education Document, Introduction and Generalities”**. In: *Backup Documentation of the Comprehensive Scientific Map of the Country*. Tehran: Ministry of Education.
- Farshbaf Rashidi, V. & J. Jamshidi Rad (2016). **“The Role of the Basij Organization of Students in Education and Political Socialization of Students”**. Mashad: Third Conference on Psychology and Educational Sciences and Lifestyle with an International Approach.
- Fazlollahi Qomshei, S. & M. Maleki Tavana (2015). **“Prioritizing the Effective Family Factors in Children's Religious Education”**. *Journal of Islamic Education*, 22 (25): 107-118.

- Kashani, M. (2000). "Studying the Contradiction of House and School Social Values on Students' Consistency". *Journal of Education*, 16(63): 28-56.
- Khamenei, S.A. **Speeches in Various Occasions**: www.khamenei.ir.
- Labkhandaq, M. & S.M.H Hashemian (2013). "The Role of the Mosque in the Policies of the Islamic Republic of Iran based on Functional Changes in Mosques during History". *Islam and Social Studies*, 1 (1): 135-165.
- Mohammadi, L. & L. Nemati (2016). "The Role of Regular Congregational Prayers in Spiritual Development of Youth". Mashad: Third Conference on Psychology and Educational Sciences and Lifestyle with an International Approach.
- Mohseni, M. (1993). **Fundamentals of Sociology of Science**. Tehran: Tahouri Press.
- Moidfar, S. & S. Darabi (2012). "The Mentality of Students in the Middle of the Home and School". *Journal of Social Studies*, 5(6): 154-175.
- Mousavi, S.Z. (2016). "Cyberspace and Its Role in the Foundation of the Family and Identity". Mashad: Third Conference on Psychology and Educational Sciences and Lifestyle with an International Approach.
- Namazi, Z. (2016). "The Effect of Pre-School Education on Social Skills Development in Children". Mashad: Third Conference on Psychology and Educational Sciences and Lifestyle with an International Approach.
- Nemati, L. & L. Mohammadi (2016). "The Role of Family in Moral Values Development". Mashad: Third Conference on Psychology and Educational Sciences and Lifestyle with an International Approach.
- Nozohouri, R. & S. Rasouli (2012). **The Role of Mosques as one of the Social Institutions in Youth Religious Education**. Office of Studies and Research of the Center for Mosques Affairs.
- Piri Lelahlou, J. & J. Asqari Gelder (2014). "The Impact of Virtual Social Networks on Religious Beliefs and Cultural Interactions of Individuals". *First National Conference on Cyberspace and Cultural Developments*. Tabriz: Azarbaijan Shahid Madani University.
- Qasemi, V.; S. Adlipour & M. Kianpour (2012). "Interaction in the Cyberspace of Social Networks and its Impact on the youth's Religious Identity". *Religion and Communication*, 19 (42): 5-36.
- Sahebi, M.; M. Razazan, S. Miri & M. Kermani (2016). "The Effects of Inappropriate Use of Electronic Games on the Social Behavior of Boys Aged 12-13 Years". Mashad: Third Conference on Psychology and Educational Sciences and Lifestyle with an International Approach.
- Sajadieh, N. (2009). "Mutual Responsibilities of the Official Education and Family". *Hawra*, 31.
- Samadi, M. & M. Rezai (2011). "Educational Role of Family on Formal and General Educational System from Science and Religion Perspective". *Journal of Islamic Education*, 19 (12): 95-117.

- Shamani, E.; M. Vahedi & D. Norouzi (2016). **“The Relationship between the Use of Virtual Social Networks with the Identity of Youth in Tehran”**. *Cultur of Counseling and Psychotherapy*, 7(28): 163-182.
- Sharifzadeh, H.S. & S.A. Mir Mohammad Tabar (2015). **“Investigating the Role of Using New Technologies (Satellite and Internet) on Religious Identity of the Students”**. *Journal of Islamic Education*, 22 (23): 103-125.
- **Theoretical Foundations of Fundamental Transformation in the Formal and General Educational System of Islamic Republic of Iran** (2011). Tehran: Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution.
- Yaqoubi, A. (2014). **“Qualitative Study of Value Conflict between Social Institutions, Home and School”**. *Journal of Sociology of Social Institutions*, 2(1): 167-199.
- Zad Qaffari, R. (2016). **“University and its Goals as an Important Social Organization”**. Mashad: Third Conference on Psychology and Educational Sciences and Lifestyle with an International Approach.
- Zamiri, M.R. (2010). **“Education and Society”**. *Journal of Hawzeh and University*, 45: 18-19.
- Zokai, M.S. (1999). *Iranian Youth Sociology*. Tehran: Agah.

